

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

από τον
RACHID BENZINE¹

«Το χιούμορ είναι η ευγένεια της απόγνωσης»
Chris Marker²

Μπεν, Ρεντά, Ισμαήλ και Μισέλ. Πρόσωπα που θυμίζουν τις μεγάλες στιγμές της ιταλικής κωμωδίας. Με τη μαλθακότητά τους, θυμίζουν τους πρωταγωνιστές της ταινίας *Ο Κλέψας του κλέψαντος* του Mario Monicelli. Η απραξία τους θα μπορούσε να είναι εκείνη των Βιτελόνι της ομώνυμης ταινίας του Federico Fellini. Η αφέλεια του Ρεντά έχει κάτι από τον Τοτό στο *Θάύμα στο Μιλάνο* των Vittorio De Sica και Cesare Zavattini.

Όμως, άλλοι καιροί, άλλα ήθη και κυρίως άλλες προκλήσεις. Οι κινηματογραφικές αυτές ταινίες της δεκαετίας του '50 είχαν ως θέμα τις ταξικές σχέσεις. Το έργο του Ismaël Saïdi πραγματεύεται άλλα ζητήματα: τη μετανά-

¹ Ο Rachid Benzine είναι Γαλλο-Μαροκινός Ισλαμολόγος, συγγραφέας και δραματουργός. Τα κυριότερα ερευνητικά και συγγραφικά του ενδιαφέροντα εστιάζουν στις αρχές και τις τάσεις του σύγχρονου φιλελεύθερου Ισλαμισμού (Σ.τ.Μ.).

² Διάσημος Γάλλος σκηνοθέτης, παραγωγός, συγγραφέας, μεταφραστής, φωτογράφος, φιλόσοφος, ποιητής και κριτικός (1921-2012).

στευση, την αφομοίωση, την ταυτότητα, τη θρησκεία, και φυσικά την τζιχάντ. Δεν είναι, όμως, βέβαιο ότι οι δυναμικές μεταξύ των τάξεων δεν μπορούν να αποτελέσουν και ένα από τα πολλά πεδία ερμηνείας αυτών των προβληματισμών, οι οποίοι φαίνονται επίκαιροι και σταθερά συνδεδεμένοι με το ισλάμ.

Ο Ismaël Saidi επέλεξε για το θεατρικό του έργο το γέλιο. Εκείνο της αντίστασης και της ανατροπής. Πρόκειται για το χιούμορ που διαθέτει ο άνθρωπος που επιθυμεί να υπερβεί την απόγνωσή του και να φωνάξει στον κόσμο ότι η ανθρωπιά του κι η αγάπη του για τους άλλους ανθρώπους είναι πολύ πιο δυνατές από κάθε πραγματικότητα. Είναι το γέλιο που τροφοδότησε όλη την ιστορία του εβραϊκού χιούμορ³, κι το οποίο υπενθυμίζει τον εμφανή παραλογισμό του ανθρώπινου παράγοντα και τα ερωτήματα που δύνανται να τεθούν για μία πιθανή υπέρβασή του.

Ο Ismaël Saidi διαρκώς καταφεύγει στον θεατρικό αυτοσαρκασμό και στη χρήση στερεοτύπων. Και αυτή η χρήση τους θυμίζει τον Franz Kafka. Στην πραγματικότητα, αυτό το καφκικό συναίσθημα δίνει ζωή αλλά και τυραννά τον ήρωα Ισμαήλ καθ'όλη τη διάρκεια του έργου *Τζιχάντ*. Μέχρι το τελικό δίλημμα.

³ Πρόκειται για ορισμό ο οποίος δίνεται σε διάφορες μορφές χιουμοριστικής αναπαράστασης, όπως stand-up comedy, κινηματογραφικές ταινίες, τηλεοπτικές σειρές, όπου ο αυτοσαρκασμός και η αυτοκριτική της εβραϊκής ταυτότητας, η παρωδία στοιχείων της εβραϊκής θρησκείας, το στερεοτυπικό και συχνά περιοριστικό ή παράλογο πλαίσιο συναφών πολιτισμικών κανόνων και πλαισίων κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο. Χαρακτηριστικότερη περίπτωση είναι αυτή των ταινιών του Woody Allen (Σ.τ.Μ.).

Σε αυτό το θεατρικό έργο, ο θεατής περνά συχνά από το γέλιο στα κλάματα, από τον προβληματισμό στη συγκίνηση. Δύσκολο να παρακολουθήσει κανείς το έργο με ηρεμία, καθώς θέτει ερωτήματα, ξυπνά μνήμες από ταπεινώσεις που υπεστήκαμε ή που απωθήσαμε, θυμίζει πως οι γείτονές μας είναι αδέρφια μας, τονίζοντας παράλληλα τις δυσλειτουργίες των κοινωνιών μας και τις μουσουλμανικές αναφορές. Αναφορές που συχνά δεν διατυπώνονται ούτε στους κόλπους των μουσουλμανικών πληθυσμών, παρά μόνο θεωρούνται απαγορευμένες, παράλογες, ευνουχιστικές, ικανές να δημιουργήσουν συγχύσεις και να ευνοήσουν κάθε είδους παθολογικής ασθένειας και παρεκκλίσεων.

Ορισμένοι αναγνωρίζουν στο θεατρικό αυτό «θεραπευτικές ιδιότητες». Αναμφίβολα. Καθώς το έργο ανοίγει και πάλι τραύματα επουλωμένα έως τώρα και υποχρεώνει τους θεατές να τα αντιμετωπίσουν, καταφέρνει και να τα θεραπεύσει με μαγικό τρόπο. Υπενθυμίζοντας μάλιστα ότι «οι μουσουλμάνοι» είναι άνθρωποι όπως όλοι οι άλλοι, με τις ίδιες επιθυμίες, τους ίδιους φόβους, και τις ίδιες υπαρξιακές αγωνίες. Αλλά επίσης και με τις ίδιες πολιτισμικές αναφορές με τους μη μουσουλμάνους συμπολίτες τους. Πρόκειται εδώ για ένα χιούμορ που τροφοδοτείται από τις ίδιες καταβολές, με πανομοιότυπα γέλια, και που στηρίζεται σε κοινά βάσιμα.

Το έργο *Τζιχάντ* είναι ένα γενναίο θεατρικό. Πραγματεύεται χωρίς ταμπού, αλλά με την ευθραυστότητα του γέλιου, πολλές καταστάσεις τις οποίες πρέπει να αντιμετωπίσουν οι κοινωνίες μας και τα ανθρώπινα όντα που τις αποτελούν και τους δίνουν ζωή. Πρόκειται για ένα δύσκολο ε-

πίτευγμα το οποίο θέτει πολλές παγίδες στον δραματουργό. Πώς να ακουστεί ο δημιουργός, και μάλιστα όταν πρόκειται για μία διαμάχη τόσο πολωμένη; Πώς να γράψει και να ερμηνεύσει ο ίδιος το κείμενό του, ώστε να θέσει ερωτήματα στο κοινό, αλλά χωρίς να αρνηθεί ούτε να αποκόψει όλες και όλους εκείνες και εκείνους που αναγνωρίζουν στο έργο του τους ίδιους τους εαυτούς τους; Σε αυτές τις καταστάσεις όπου οι ταυτότητες είναι διπλές, όπου είμαστε και Βέλγοι και μουσουλμάνοι, τόσο από εδώ όσο και από εκεί, και πάντα με αναγωγές στις υποτιθέμενες ή αποδεδειγμένες καταγωγές μας όταν πρόκειται για τον δημόσιο χώρο, και όπου η προσωπική ταυτότητα διαρκώς αναπλάθεται, όπως έλεγε και ο Paul Ricœur⁴, μέσα από το βλέμμα του Άλλου, το αίσθημα προδοσίας των διαφορετικών ταυτοτήτων μας αποτελεί διαρκή κίνδυνο. Και η ετυμηγορία θα ήταν κατηγορηματικά η λαιμητόμος για το πού ανήκει ο καθένας. Οι υπέρμαχοι ακραίων αγιοποιήσεων και κριτές των ανηθικότητων θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν το έργο ακόμα και ως βλασφημία. Εμφανής λοιπόν η ισορροπία που κρατά ο δημιουργός. Καθώς και η ειλικρινής συγγραφική διαδικασία, που πρέπει οπωσδήποτε να αναφερθεί.

Εδώ έγκειται και η τέχνη του Ismaël Saidi, στο ότι γνωρίζει να δημιουργεί, μέσα από τους τζιχαντιστές αλλά και τόσο συμπαθητικούς ήρωές του, ένα άνοιγμα στους θεατές. Καμία ανεκτικότητα δεν επιτρέπεται βεβαίως στην επιδοκιμασία του ανεπίτρεπτου. Όχι, παρά μόνο η αποκέντρωση του βλέμματος που προσφέρει η μυθοπλασία. Ποτέ δεν

⁴ Διάσημος Γάλλος φιλόσοφος (1913-2005), Σ.τ.Μ.

πρέπει να απομακρυνόμαστε από την πραγματικότητα, αλλά να την απολαμβάνουμε ακόμα και στην περίπτωση του έργου *Τζιχάντ*. Καταλήγοντας να αποτελούμε μέρος του ίδιου του έργου, και ερχόμενοι έτσι αντιμέτωποι με στοιχεία τα οποία η καθημερινότητά μας μάς έχει μάθει να ξεχνάμε, να παραμελούμε, ή ακόμα και μας εμποδίζει να βλέπουμε, η αλήθεια μας φαίνεται ξαφνικά διαφορετική.

Και ναι, ορισμένοι από τους τζιχαντιστές που μας προκαλούν τρόπο είναι συχνά κακομοίρηδες που θα μπορούσαν να έχουν ένα τελείως διαφορετικό πεπρωμένο αν τους είχαν προσφερθεί η γενναιοδωρία, η καλοσύνη και η γνώση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι μέντορες τους δεν δυσκολεύτηκαν να τους δελεάσουν με μία προσφορά που δύσκολα κανείς αρνείται, όταν μάλιστα έχουν συσσωρεύσει συναισθήματα απόρριψης και ταπείνωσης, στα οποία συχνά προστίθεται η πραγματικότητα των σχολικών, κοινωνικών ή οικογενειακών αποτυχιών. Το χαλιφάτο⁵, η εσχατολογία⁶, η εγίρα⁷, η μουσουλμανική ούμμα⁸..... πρόκειται για τέσσε-

⁵ Ως χαλιφάτο ορίζεται η πολιτική και θρησκευτική οργάνωση ενός κράτους, βασισμένη εξ'ολοκλήρου στους νόμους και τους κανόνες της μουσουλμανικής θρησκείας. Στόχοι της κυβέρνησης κάθε χαλιφάτου είναι η αυστηρή τήρηση των ισλαμικών νόμων, καθώς και η γεωπολιτική και θρησκευτική επέκτασή του (Σ.τ.Μ.).

⁶ Κλάδος της θεολογίας, ο οποίος εστιάζει τη θεώρησή του στην έσχατη κατάσταση, στην κατάληξη του ανθρώπου και της μοίρας του. Η Εσχατολογία αναλύει έννοιες που απορρέουν από το «τέλος του κόσμου», τον αποχαιρτισμό της γήινης υπόστασης του ανθρώπου και της μύησης της ψυχής σε νέες διαστάσεις, όπως ο Παράδεισος, η Κόλαση, το Καθαρήριο, η Ανάσταση (Σ.τ.Μ.).

⁷ Με τον όρο «εγίρα», ο οποίος στην αραβική γλώσσα μεταφράζεται ως «εξορία», «έξοδος», «αποχωρισμός», «μετανάστευση», δηλώνεται η αναχώρη-

ρις μύθους που συντηρούνται εδώ και αιώνες από τον θρησκευτικό σκοταδισμό, και μέχρι και σήμερα κάνουν τους νεαρούς αλλά και τους λιγότερο νεαρούς με αμφίβολα σημεία αναφοράς να ονειρεύονται.

Τίποτα λιγότερο από χαραμισμένες ζωές συνηθισμένων πολιτών που μεταλλάσσονται σε τέρατα με δική τους ευθύνη. Την οποία δεν πρέπει να υποτιμούμε. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να θυμόμαστε ότι πρόκειται για τα δικά μας παιδιά των δικών μας δυτικοευρωπαϊκών κοινωνιών που χάνονται. Μαζί με τις οικογένειές τους, τους φίλους, τους γείτονές τους, τους συμπολίτες τους, τη χώρα τους. Και, αν και συχνά το αγνοούν, χάνουν και τη δική τους θρησκεία.

Δεν συμφωνώ με τον τελευταίο μονόλογο του Ρεντά, τον δεύτερο τζιχαντιστή που πεθαίνει στη Συρία κατά τη διάρκεια του έργου. Επιμένει στο γεγονός ότι το Κοράνι είναι ένα βιβλίο που διακηρύσσει την αγάπη για όλους τους ανθρώπους. Σίγουρα, δεν έχει άδικο. Μπορούμε βεβαίως να αναγνώσουμε το Κοράνι από αυτή την οπτική. Όμως, όπως συμβαίνει σε πολλά θρησκευτικά κείμενα, μπορούμε επίσης να εντοπίσουμε στοιχεία που δίνουν τροφή στη δυσπιστία, στην περιφρόνηση και στο μίσος για τον άλλον, αποτελώντας έτσι ένα τεκμήριο που δικαιολογεί βάρβαρες

ση του Μωάμεθ και των συντρόφων του από την Μέκκα προς την Μεδίνα – τη δεύτερη ιερότερη πόλη της μουσουλμανικής θρησκείας μετά την Μέκκα – το 622 μ.Χ. Με τον όρο αυτό, προσδιορίζεται επίσης και το ισλαμικό ημερολόγιο διάρκειας 354 ημερών, κατανεμημένων σε 12 μήνες (Σ.τ.Μ.).

⁸ Ως «ούμμα» νοείται το σύνολο της μουσουλμανικής θρησκευτικής κοινότητας, ανεξάρτητα από την εθνικότητα, τη φυλή, τη γλώσσα ή τον γεωγραφικό προσδιορισμό (Σ.τ.Μ.).

πράξεις. Ο πρώτος που πεθαίνει από τους τζιχαντιστές είναι ο Μπεν, ο οποίος και ενθαρρύνει τον Ισμαήλ, στην τελευταία σκηνή, να απασφαλίσει τη χειροβομβίδα. Και το κάνει, όχι ανατρέχοντας στο Κοράνι, αλλά μέσα από τη ματιά του ίδιου του Ισμαήλ που έχει υποστεί ταπεινώσεις από τη βελγική κοινωνία. Θα μπορούσε όμως να το κάνει στηριζόμενος στο Κοράνι. Ας μην αρνούμαστε αυτή την πραγματικότητα. Το να την αντιμετωπίσουμε μάλιστα είναι πολύ πιο σωτήριο και ειρηνοποιό, πολύ πιο ανθρωπιστικό, και θα αποτελούσε δείγμα κοινωνικής και ατομικής προόδου.

Είναι ίσως η μόνη παρατήρηση που θα είχα να κάνω στο έργο. Το να υποστηρίζουμε διακαώς ότι το ισλάμ είναι αδι-αμφισβήτητα μία θρησκεία αγάπης δεν είναι σωστό. Παρήγαγε, κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης ιστορίας της, φωτισμένους ανθρώπους, επιστήμονες, φιλοσόφους, καλλιτέχνες, λαμπρούς μυστικιστές... αλλά και βίαια όντα, και όχι μόνο εξαιτίας της έλλειψης καλλιέργειας ή παραγνώρισης των μεγάλων αρχών του ισλάμ.

Προτιμώ να αντιμετωπίζω το Κοράνι ως ένα καταπληκτικό εργαλείο αφύπνισης του κόσμου. Ως ένα σημείο εκκίνησης αμέτρητων αποριών και αμφιβολιών. Κι όχι ως ένα τελικό σημείο με ανένδοτες βεβαιότητες. Ακόμα και αν αναφερθούμε στην έννοια της τζιχάντ, η οποία δίνει και το όνομά της στο θεατρικό έργο του Ismaël Saïdi, υπάρχει υλικό για μακρές έρευνες και για ενθουσιώδη σκέψη. Υπάρχει όμως και η αναγκαιότητα να αποδομηθούν οι αναπαραστάσεις αυτής της λέξης, της « jihād » (θα επιλέξω για τη συνέχεια του κειμένου αυτή τη μεταγραφή), καθώς

και του όρου « shari'a »⁹ η οποία συνδέεται συχνά με αυτή. Οι δύο αυτές έννοιες χρησιμοποιήθηκαν συχνά για να δικαιολογήσουν τις βιαιοπραγίες για τις οποίες κατηγορήθηκαν οι μουσουλμανικές κοινωνίες καθ'όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους. Στην πραγματικότητα όμως, οι λέξεις έχουν μόνο χρήσεις. Και αυτές οι χρήσεις δεν θα πρέπει να είναι τελεσιδικές.

Εκ προοιμίου, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε «παράληρηματικές» τις χρήσεις που αποδίδονται σε αυτές τις δύο έννοιες το τελευταίο διάστημα. Είτε όταν γίνονται στο όνομα του ισλάμ είτε για να στιγματίσουν τη βία που υποτίθεται ότι αυτό διακηρύσσει. Η κορανική τους χρήση ουδεμία σχέση έχει με τις σημερινές συναφείς παραδοχές. Αναφέρομαι προφανώς στις χρήσεις από το κορανικό κείμενο και σύμφωνα με ό,τι μπορεί να αναλυθεί στην πρώτη του έκδοχή, η οποία αντιστοιχεί σε αυτή που εννοούμε ως πρώιμη μουσουλμανική κοινωνία (7^{ος} αιώνας, Δυτική Αραβία). Ασφαλώς δεν πρόκειται για μεταγενέστερες θρησκευτικές ερμηνείες (συμπεριλαμβανομένης και εκείνης που ορίζεται ως η προφητική παράδοση, και που «τεχνητά» αποδίδεται στον Μωάμεθ, και χρονολογείται μεταξύ του 9^{ου} και 10^{ου} αιώνα, άρα μεταξύ 3^{ου} και 4^{ου} αιώνα της εγίρας) που συναντώνται στους κόλπους των μουσουλμανικών κοινωνιών, κι οι οποίες

⁹ Πρόκειται για τον ισλαμικό εθιμοτυπικό κώδικα. Η sharia αποτελεί ένα σύνολο παγιωμένων και αυστηρών κανόνων ο οποίος εφαρμόζεται σε πολλά μουσουλμανικά κράτη, και διέπει την προσωπική και συλλογική ζωή των πιστών, σε πολιτικό, θρησκευτικό, ηθικό κι κοινωνικό επίπεδο. Η sharia καθορίζει επίσης τα διαθρησκευτικά και διαπολιτισμικά πλαίσια τα οποία και πρέπει να τηρούνται κατά γράμμα από τους μουσουλμάνους (Σ.τ.Μ.).

θεμελιώθηκαν εκ των υστέρων και εκτός του πρωτόγονου πλαισίου και της συναφούς σύστασής τους.

Θα ήθελα στο σημείο αυτό να καταθέσω μία διευκρίνιση αναφορικά με την αξιολόγηση της καταγωγής της jihād, η οποία στις απαρχές της οριζόταν ως οικειοθελής πνευματικός αγώνας. Στην πραγματικότητα αυτό υποστήριζαν ορισμένοι λόγιοι μουσουλμάνοι ειρηνιστές οι οποίοι συχνά σχετίζονταν με το μυστικιστικό κίνημα του ισλάμ. Στην πραγματικότητα όμως αυτή η αναπαράσταση της jihād ως εσωτερική προσπάθεια με σκοπό τον εξαγνισμό δεν συνάδει επουδενί με την πρώτη νοηματοδότηση. Πρόκειται για μία αναπαράσταση σχετικά όψιμη, η οποία συνοδεύει την ανάπτυξη του σουφισμού (μουσουλμανικός μυστικισμός).

Η έννοια της jihād προηγείται του Κορανίου και προέρχεται απευθείας από την αραβική κοινωνία του 7^{ου} αιώνα. Το κορανικό κείμενο απλά την αναπαράγει. Η βασική ιδέα είναι αυτή του εγχειρήματος που ονομάζουμε «jihād» και το οποίο καταλήγει σε έναν στόχο. Στο ίδιο το Κοράνι, όπου γίνεται αναφορά για την περίοδο της Μέκκα, άρα πριν την είσοδο των μαχητών της περιόδου της Μεδίνα η οποία ακολουθεί την εγίρα του Μωάμεθ, διαβάζουμε, για παράδειγμα, (Κοράνι 29:8 και 31:15) ότι αν οι γονείς κάνουν jihād (δηλαδή καταβάλλοντας όλες τις προσπάθειές τους) ώστε οι γιοί τους να παραμείνουν πολυθειϊστές, αυτοί οι τελευταίοι δεν θα πρέπει να υπακούσουν. Έχουμε εδώ λοιπόν την πρώτη νοηματοδότηση που δεν έχει ακόμα «εξισλαμιστεί».

Η έννοια επανεμφανίζεται κατά τη διάρκεια των μαχών της περιόδου της Μεδίνα (οι επονομαζόμενες και «gazzia»), όταν ο Μωάμεθ εξόριστος στην Μεδίνα βάλλει εναντίον

της παλαιότερης ομάδας του, όχι για να την καταστρέψει αλλά για να την ταπεινώσει. Αυτό τελικά το καταφέρνει, συνδυάζοντας τη μάχη με τη διαπραγμάτευση. Μέσα σε αυτές τις νέες συνθήκες, η jihād επουδενί δεν έχει τη σημασία του ιερού πολέμου, αλλά το κάλεσμα για στράτευση ή τη συμβολή σε μία μάχη που είναι εν εξελίξει. Θα πρέπει μάλιστα να τονιστεί ότι στην κοινωνία της εποχής αυτής οιαδήποτε ένοπλη επιχείρηση βασιζόταν στον εθελοντισμό. Όποτε ξεκινούσε μία επιχείρηση, καλούσαν τους εθελοντές για να καταταγούν ή για να παράσχουν όλα τα μέσα που ήταν απαραίτητα στον αγώνα. Όταν η σύγκρουση τελείωνε και τα λάφυρα διανέμονταν (ο σκοπός του Μωάμεθ δεν ήταν τα λάφυρα, αλλά να καταφέρει να εισάγει την ομάδα του στη συμμαχία του θεού του), ο καθένας γυρνούσε στις δουλειές του.

Κάθε σχέδιο που ξεκινούσε θα έπρεπε να έχει μία σκοπιμότητα και να επιφέρει οφέλη σε όσους αποφάσιζαν να εμπλακούν. Η ιδέα της θυσίας κατά τη διάρκεια του αγώνα ήταν τελείως άγνωστη σε αυτή την κοινωνία, η οποία ζούσε κατά τρόπο πραγματιστικό και ωφελιμιστικό, όπως είναι εξάλλου η περίπτωση της οικονομίας επιβίωσης¹⁰. Το να πεθαίνεις στη μάχη, σήμαινε ότι εξασθενούσες την ομάδα σου και έλειπες στους δικούς σου, και αυτό ήταν που όλοι φοβόντουσαν περισσότερο από όλα. Σήμαινε επίσης ότι αναλάμβανες το ρίσκο να σκοτώσεις υπερβολικά πολλούς εχθρούς κατά τη διάρκεια της μάχης, κάτι το οποίο μπορού-

¹⁰ Οικονομική θεωρία η οποία βασίζεται στην επιβίωση, την ανάπτυξη και την οικονομική ευμάρεια των οικονομικά και παραγωγικά δυνατότερων, ισχυρότερων και ικανότερων (Σ.τ.Μ.).

σε να επιφέρει το «qisâs» (την αντεκδίκηση). Έτσι το Κοράνι της περιόδου της Μεδίνα προσφέρει πάρα πολλές ιστορίες ανδρών που αρνούσαν να στρατολογηθούν. Μπορεί οι σημερινοί αναγνώστες εύκολα να πιστέψουν ότι το επαναλαμβανόμενο μοτίβο «στρατευθείτε» δηλώνει τον ενθουσιασμό των μαχητών. Ανθρωπολογικά όμως μιλώντας επρόκειτο για το εντελώς αντίθετο.

Η οικειοθελής αναζήτηση του θανάτου κατά τη μάχη ώστε να ανοίξει η πόρτα του παραδείσου αποτελεί κατά αυτόν τον τρόπο μία παρέκκλιση στους κόλπους αυτής της κοινωνίας. Δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση κορανική αρχή. Το μόνο που αναφέρεται είναι ότι εκείνοι οι οποίοι αν και πήραν όλες τις απαραίτητες προφυλάξεις για να μην σκοτωθούν κατά τη μάχη τελικά δεν τα κατάφεραν, θα έχουν μία υπέροχη ανταμοιβή στη μεταθανάτιο ζωή. Μάλιστα παρόλη τη δύναμη του Κορανίου, οι άνθρωποι της εποχής αυτής παραμένουν γενικά αδιάφοροι στις εσχατολογικές υποσχέσεις ανταμοιβής στη «μέλλουσα ζωή». Η ιδέα αυτή αποτελεί σαφώς δάνειο από τη Βίβλο, και δεν ανήκει στις δικές τους αναπαραστάσεις. Οι σημερινοί μουσουλμάνοι, διαποτισμένοι από μία μεταγενέστερη ιερή γραφή, δεν έχουν δυστυχώς την παραμικρή ιδέα για αυτή την αρχική κατάσταση.

Ακόμα και τις «houris» (παρθένες τις οποίες τόσο φαντασιώνονται οι τζιχαντιστές...) πουθενά δεν τις υπόσχεται το Κοράνι. Και εδώ πρόκειται για μία ανάγνωση των μεταγενέστερων αιώνων η οποία εξάγεται από την επανερμηνεία του Κορανίου, αλλά δεν λαμβάνει υπόψη της τα συμφραζόμενα, και στηρίζεται σε μία κάθετη και μη χρονολογική προ-

σέγγιση του κειμένου. Το κορανικό επεισόδιο των *houris*, παραδεισιακό βοήθημα σεξουαλικής απόλαυσης ανάλογο με εκείνο των γυναικών που είναι σκλάβες εδώ στη γη και που εκπορνεύουν οι αφέντες τους (Κοράνι 24:33), είναι ένα απομονωμένο επεισόδιο που σχετίζεται με την Μέκκα, και το οποίο ενδεχομένως είχε ως στόχο να δελεάσει τους προύχοντες της πόλης, δίνοντας υποσχέσεις για στιγμές ηδονής και απόλαυσης.

Υποσχέσεις βεβαίως οι οποίες δεν είχαν καμία ανταπόκριση σε σκεπτόμενους ανθρώπους και για τους οποίες μάλιστα δεν δίνεται καμία αναφορά στη συνέχεια, και εν πάση περιπτώσει δεν είχαν καμία ανταπόκριση στους μαχητές της περιόδου της Μεδίνα.

Όσο αφορά την περίφημη *shari'a*, συναντά μόνο και μία κορανική χρήση (45:18) για να καταδείξει τον «ορθό δρόμο», σε καμία όμως περίπτωση οποιαδήποτε νομοθετική διάταξη. Ετυμολογικά, δηλώνει τον δρόμο ο οποίος οδηγεί στο σημείο όπου τρέχει νερό, άρα υποδηλώνεται ότι θα πρέπει κανείς να αποφεύγει να κουράζεται για να αντλήσει νερό ώστε να ποτίσει ένα κοπάδι από καμήλες. Άρα, δεν υπάρχει τίποτα εδώ για να ονειρευτεί ο οποιοσδήποτε τζιχαντιστής.

Κατά συνέπεια, η υποτιθέμενη βία του Κορανίου ή, αντιθέτως, αυτή που απουσιάζει από τον μονόλογο του Ρεντά στο τέλος του έργου του Ismaël Saidi, γίνεται κατανοητή μόνο στο πλαίσιο της πρωτόγονης κοινωνίας της φυλής. Η βία του Κορανίου κατά την περίοδο της Μέκκα είναι αποκλειστικά θεϊκή και όχι ανθρώπινη. Είναι ο Θεός που τιμωρεί τους λαούς που εξεγείρονται («'âd, thamûd», ο

λαός του Λωτ), εξαφανίζοντάς τους από προσώπου γης ή υποχρεώνοντάς τους να επιστρέψουν στην έρημο («Saba'»). Η άλλη τιμωρία, επίσης θεϊκή, είναι εκείνη που στοχεύει εκείνους που έκαναν κακό σε αυτό τον κόσμο. Αυτή είναι εσχατολογική (καταδίκη στην κόλαση). Αυτή η τιμωρία περιγράφεται ως υποβιβασμός μακριά από τη φυλή και την οικογένεια του θύτη, και μάλιστα σε χώρο ο οποίος καίγεται (η έρημος κάτω από τον καυτό ήλιο, όπου υποφέρει από δίψα, «'adhāb»).

Όσο αφορά την ανθρώπινη βία, αυτή ανήκει στην περίοδο της Μεδίνα. Πρόκειται για πολεμικά εγχειρήματα χωρίς διαπραγματεύσεις, με στόχο να εισάγουν τις φυλές στη συμμαχία του Αλλάχ. Με τη μορφή βίας που δεν αντιβαίνει επουδενί τους συνήθεις κανόνες της φυλής, η *jihād* αποτελεί ένα από τα σημεία παρεξηγήσεων όπως εξήγησα πιο πάνω.

Ακόμα και στον στίχο 5 της 9^{ης} σουράτας¹¹ («*barā'a*» ή «*tawbah*»), η βία που περιγράφεται στην αρχή εξισορροπείται άμεσα από όλες τις θύρες εξόδου οι οποίες προτάσσονται. Αυτή η προσφορά που διακρίνεται στον κορανικό λόγο εισάγεται όχι στον ακραίο αγώνα –όπως θα αρχίσουν να πιστεύουν αργότερα– αλλά ακόμα μια φορά στη διαπραγμάτευση και τον συμβιβασμό, τυπικά στοιχεία των κοινωνιών που βασίζονται σε φυλές.

Ολοκληρώνοντας αυτό το κείμενο, θέλω να τιμήσω τον Ismaël Saidi, τους ηθοποιούς και τις βελγικές αρχές οι οποίες κατάφεραν να διακρίνουν στο θεατρικό έργο *Τζιχάντ*, το εκπληκτικό εργαλείο σκέψης και αγχιμαχίας που είναι στην

¹¹ Κεφάλαιο του Κορανίου (Σ.τ.Μ.).

πραγματικότητα. Πρόκειται εδώ για ένα από τα προνόμια του θεάτρου, το να μπορεί να απελευθερώνει τον λόγο από τα στεγανά και να θέτει για λίγο σε εκκρεμότητα την καθημερινότητά μας. Επικαλούμενο το φανταστικό το οποίο μας επιτρέπει να ζούμε τον κόσμο μας διαφορετικά. Και αποκαλύπτοντας τη φτώχεια των πεποιθήσεών μας και τα όρια των αναπαράστασεων της δικής μας πραγματικότητας.

Διότι αυτό που έχουν περισσότερο ανάγκη οι κοινωνίες μας είναι τα πεδία πνευματικών διαλόγων και συγκινησιακών συναντήσεων μεταξύ προσώπων με φυσική παρουσία, και όπου οι πραγματικότητες εκδηλώνονται λιγότερο ως φαντάσματα και περισσότερο ως ερωτηματικά, θέτοντας σε εμάς τους ίδιους ερωτήματα και κοιτάζοντάς μας στα μάτια.

Με θάρρος. Μαζί.

Με το να μοιραζόμαστε τις αμφιβολίες και τα ερωτήματά μας με ταπεινότητα. Όστε οι δυσκολίες και τα βάσανα τού σήμερα να γίνουν οι κορυφογραμμές των αυριανών κοινωνιών, αυτών που θα είναι αναγεννημένες και πιο ανθρώπινες, ώστε και όλοι και όλες εμείς να νοιώθουμε και να είμαστε καλύτερα.